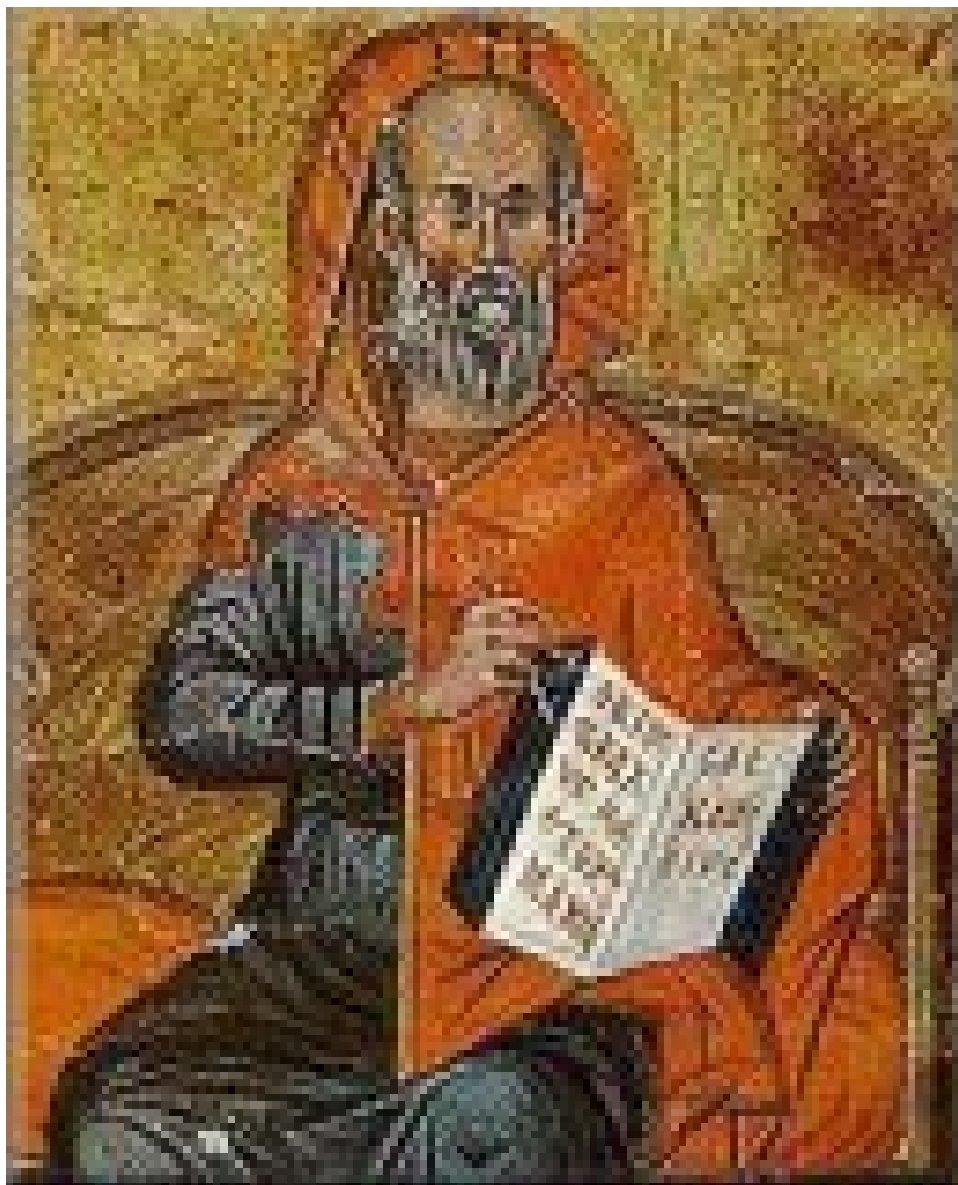

**FILOZÓFIA A HUMANIZMUSKORI
ORVOSI STÚDIUMBAN***

Prof. Dr. Schultheisz Emil

TARTALOM

ARTES LIBERALES - ARS MEDICINAE
AUCTOR LOGICAE

MELANCHTHON AZ ORVOSOK KÖZÖTT
QUI BENE DISTINGUIT, BENE DOCET: TAURELLUS ÉS ZABARELLA
NON LIQUET? - AZ "ÚJ" FILOZÓFIA

ZUSAMMENFASSUNG
IRODALOM

*"So ein Arzt nicht durch Philosophie
in die Arznei koraunt, der kann
kein Arzt sein, denn er geht nicht
die rechte Tür hinein, sondern steigt
oben durch das Dach in sie..."*

Paracelsus

Mivel a medicinában annak minden formájában a kezdetektől napjainkig szükségképpen kell, hogy legyenek elképzelések az emberről és a világról, melyben él, nincs és nem is lehet medicina filozófia nélkül. Különösen áll ez az európai kultúra két és fél évezredes empirikus-rationális orvostanára. Nem bizonyíték - erre nincs is szükség - csupán emlékeztető a Corpus Hippocraticum sokszor idézett, kommentált és interpretált hasonlata: az orvos, ha filozófus, az istenekhez hasonló.(1)

A preszókratikusok természetfilozófiája nélkül nem lenne hippokratészi medicus, az arisztotelészi természetfilozófia, a sztoa bölcsellete nélkül, csak a legfontosabbakat említve, nem lenne galénoszi medicina. De ezek nélkül nem lenne érthető sem a középkori "Fakultätsmedizin", sem a reneszánsz orvostana. Ezt a medicina elméletét művelő orvosok a maguk korában felismerték. Tudományukat mindig ennek a gondolatnak a jegyében tanították. Ennek a diszciplínának a tanításáról az orvosoknál mégis aránytalanul kevés szó esik.

A későközépkor és a reneszánsz-humanizmus korának egyik sokat vitatott kérdése: vajon Galénoszt vagy Arisztotelészt illeti az elsőbbség, ki nagyobb jelentőségű? A superioritásnak ez a kérdése Hamey-ig sokakat foglalkoztatott.(2)

A korszak tudománytörténetének egy másik lényeges aspektusát a filozófia, a medicina és a természettudományok metodológiai vitái jelentik. E diszciplínák összefüggésének módja, valamint a filozófia és a medicina már az ókor óta ismert kapcsolatának hierarchiája, sorrendje képezte vita tárgyát.(3)

Magát a filozófia és medicina szoros kapcsolatát, összefonódását senki nem vitatta sem akkor, sem később. Tárgyalása kapcsán azonban a filozófia- és a tudománytörténészek nemritkán úgy írnak, hogy nincsenek tekintettel a filozófia e vonatkozásában betöltött kvázi szubaltern szerepére, arra, hogy a medicina viszonylatában nem mindig autonóm, legalábbis a

curriculumban nem az, hanem a későközépkori és a humanizmus korának egyetemi tantervében egyrészt a teológia és a jog, másrészt az orvosi stúdium előképesítésére előírt diszciplína.

A medicina egyetemi oktatásában betöltött szerepét viszont az orvostörténészek többsége hanyagolja el. A kitűnő filozófiatörténész, Charles Schmitt, miközben a filozófiatörténészeknek is szemrehányást tesz, az orvostörténészeket azzal vádolja, hogy kevés kivétellel, hajlanak arra, hogy a reneszánszkori orvoscépzés filozófiai komponensét háttérbe szorítsák, úgy művelvén némelykor az orvostörténelmet, mintha annak filozófiai eleme az oktatásban nem is léteznék.(4) Ha Schmitt megfogalmazásában van is egy kis túlzás, az nem teljesen alaptalan, különösen ami a filozófia oktatását, az orvosi curriculumban, stúdiumban betöltött helyét és szerepét illeti. Így talán nem felesleges ennek áttekintése. Úgy gondolom, hogy enélkül a középkori-humanizmuskori orvoscépzés történetéről alkotott képünk nem teljes. Ennek kapcsán Kristeller véleményére is szeretném felhívni a figyelmet, aki annak a meggyőződésének adott kifejezést: "...dass das Studium der Medizin und der Philosophie des späten Mittelalters und der Renaissance einander ergänzen, und dass sich durch ihre Verbindung ein besseres Verständnis der gelehrten Literatur der Zeit gewinnen lässt, als dies bei der bisher üblichen völligen Trennung der beiden Forschungsgebiete möglich war."(5)

A humanizmus korának egyetemi oktatásáról annál is inkább kell szót ejteni, mivel az a "mítosz", hogy a humanista mozgalom csak az egyetemeken kívül keletkezett, tovább nem tartható fent, amint azt a korszak egyik legjelesebb kutatója Kristeller is kifejti.(6)

Az utóbbi évtizedek kutatásai alapján mind világosabb, hogy a teológia mellett, gyakran attól teljesen függetlenül művelték az egyetemeken a többi, egyre önállóbb diszciplínát. A grammatikát és retorikát követően a logikát, természetfilozófiát, matematikát, asztronómiát, majd a civil és kánonjogot, illetve a medicinát. Ez is amellel szól, hogy a középkori és a humanizmuskori egyetemi medicinát együtt vizsgáljuk a kor filozófiájának oktatásával, kiindulva a disciplinae liberales curriculumából, mely mindkét tárgy alapja.(7)

ARTES LIBERALES - ARS MEDICINAE

A későközépkor és a humanizmuskor magasabb iskoláinak lényege az eruditio et institutio in bonas artes, ami az egyetemi oktatásban a septem artes liberales és ezen belül a filozófiát jelenti. A humanista medicus eruditus képzettsége is erre, a filozófiai jól fundált oktatásra épül. Az artes oktatás a görögöktől átvett enkyklios padeiát jelenti.(8)

A középkori stúdium elméletének a medicinát is beleértve, megalapozója M. Aurelius Cassiodorus volt. Elsőként foglalta össze a késői antik tudományos irodalmat Institutiones divinarum et humanarum litterarum címet viselő gyűjteményében. Az 544 körül készült Institutiones kifejezetten oktatási-tanulási célra készült.(9) Az általa alapított Vivarium könyvtárában egyebek között az orvosi és a filozófiai irodalom klasszikusai találhatók. Az Institutionesben foglalt tanulmányi tervben ajánlott írások túléltek a kritikus 7-8. századot és megjelentek a káptalani iskolákban. Ezekkel kezdődnek az egyetemeken használt

szövegváltozatok. A gyűjtemény része annak az irodalomnak, amely a közvetlen túlélést biztosította. Cassiodorus nem szorítkozik a szorosan vett antik artes liberales anyagára. A tanulmányozandó irodalomba bevonja a medicina klasszikusait is.(10)

A középkor és a humanizmus filozófiájának és vele a medicina teóriájának meghatározó vonása a görög-arab mikrokozmosztan összeegyeztetése a keresztény világképpel. Ennek jegyében folyik az egyetemi oktatás is mind az ars fakultáson, mind az orvoskaron. Ennek a görög-arab természetfilozófiának a recepciója nem minden küzdelem nélkül folyt. A Karoling-kor korai humanizmusának tudományfelfogása, különösen az ún. arab humanizmus áttörése és a keresztény vallással való harmóniája meghatározó folyamat volt. A kulcsmondat Adelard de Baath-nál olvasható: "Quanturn scientia humana procedit, audienda est."(11) Egybehangzóan ezzel írja Wilhelm de Conches "...im omnibus rationem esse quaerendum; si autem deficit, quod divina pagina affirmat, Sancto Spiritui et fidei mandandum."(12) Ennek a folyamatnak köszönhető az a teoretikus alap, melyre egy rendszerbe foglalt tudománytan, az egyetemi oktatás későbbi anyaga épül.

A toledói Dominicus Gundissalinus tudományos szisztémájában az alexandriai görög korpusz arab modifikációja Galénossal és Avicennával gazdagítva jelenik meg, hogy a 12. században az egyetemeken elfoglalhassa önálló helyét. Gundissalinusnál a tudományfilozófia, bár felfogása szerint egységes, nem nélkülöz bizonyos rangsort. A természettudományok között a medicina kerül az első helyre: "...prima autem species scientiae naturalis est scientia medicinae."(13) Ezt a felfogást tükrözi a középkori diákok egyik alapolvasmánya mind filozófiai, mind orvosi stúdiumaikhoz, Bartholomaeus Anglicus enciklopedikus műve, a De proprietatibus rerum. A munka kitűnő példa a görög és arab tudomány keresztény recepciójára. Különösen a testről és a lélekről szóló könyvek foglalkoztatták mind a filozófia és a teológia, mind a medicina hallgatóit.(14) Az egyes diszciplínáknak a tanulmányokban való összefüggését, a filozófia és a medicina szoros kapcsolatát Isidorus de Sevilla is megfogalmazta, híres Etymológiájában, melyben a tudományok tantervi alapjait fekteti le. A filozófia és medicina már ebben a legelső, az egyetemeket megelőző, káptalani iskolai tantervben is összefügg.(15) Egyes káptalani iskolák tantervének bizonyos elméleti orvosi részei azért kaptak helyet, mert ismeretük a gyakorlattól függetlenül szükséges. A kor tudománya szempontjából a medicina nem feltétlenül egyenlő az orvoslással. Ismerete az egyetemes tudás része. Senki nem lehet a természet és a filozófia ismerője, aki a medicina elméleti alapjait nem ismeri. A medicina hozzátartozik a teljes emberről kialakított képünk tudományához. Ezért tárgyaljuk a filozófiához kapcsolódóan, annak mintegy részeként és ezért nevezzük második filozófiának: "Hinc est quod medicina secunda philosophia dicitur. Utraque enim disciplina totum sibi indicat hominem. Nam sicut per illam anima, ita per hanc corpus curatur."(16)

A filozófia az orvosi stúdiumban a disciplinae artes tanulmányának befejeztével is folytatódik. A növekvő elméleti, s vele a filozófiai érdeklődés a medicina egyetemi oktatásában a 12. század vége felé jelenik meg, az első annak tekinthető orvosi fakultáson, Salernoban. Urso Arisztotelész ismeretén nyugvó természetfilozófiai érdeklődése és ilyen szellemben tartott előadásai jelzik ezt a tendenciát.(17) Kristeller bizonyította be Maurus Articella-kommentárjai alapján, hogy a salernói medicina már a 12. század folyamán nem tisztán gyakorlati orientációjú mint a középkorban, hanem grammatikus képzettséggel ismét felvértezett, filozófiai teóriákkal átszőtt, a görögökből és arabokból újonnan és teljesen fordított források által befolyásolt

tudomány.(18)

A medicina részt vett tehát az akkori értelemben vett tudományos fejlődésben. Az orvostant ugyanazzal a metodikával adták elő Salernóban, mint Bolognában és Párizsban a jogot. A salernói orvosi kommentárirodalomban - tudjuk, ezek tankönyvek - filozófiai, mindenekelőtt arisztotelészi teóriák, fogalmak, idézetek olvashatók. A medicina és filozófia viszonya Salernóban tulajdonképpen a korai humanizmus képzési ideáljának felel meg. Jól ismert, hogy az olasz reneszánsz filozófiáját, különösen pedig arisztotelizmusát, szemben a francia és az északi arisztotelizmussal már a 13. században nem teológiai, hanem orvosi érdeklődés határozta meg, amit az olasz egyetemeken a teológiai fakultás hiánya tett lehetővé.(19)

A 13. század végére az ismeretanyag az ars fakultáson oly mértékben bővült és olyannyira specializálódott, hogy a tradicionális hét szabad művészet keretei már túl szűknek bizonyultak. Az egyetem négy fakultásának tanítási programja sem volt már beilleszthető az eddigi sémába. A septem artes már nem képezhette az akkori tágabb értelemben vett filozófia tartalmát, amint azt Aquinoi Tamás megjegyezte:(20) "Septem artes liberales non sufficienter dividunt philosophiam theoricam." A filozófia egyrészt önállósult magán az ars fakultáson, másrészt túllépett a kar határain. Önálló helyet kapott a magasabb fakultásokon is.(21) A jelentős tartalmi változás mellett a korai humanizmus "szakirodalom" műfaja, a tankönyvi irodalom formája nem különbözött a skolasztika írásainak szerkezetétől.(22) Nem változott kezdetben az előadási forma sem. Az előírt, később választott textus előadásának tárgyalása: "intentio auctoris, utilitas, cuius sit liber, titulus, ordo, divisio modus" doctrinae végül "ad quam philosophiam reducat liber". Ez az interpretatio séma kisebb változtatásokkal a későantik Aeneis-kommentárokon nyugszik, amit a középkor átvett és még az Universitáshumanizmus is gyakran alkalmazott.(23)

A studium philosophicum kiegészítésére minden magasabb fakultás scholarisának is módja volt, a kötelező lekturákon kívül is hallgathatta a tárgyat. Erre a célra egy vagy több contubernium állott rendelkezésre, főként a filozófiai tanulmányokba való bevezetés céljából. Ezekben egy vagy több magister regens adott elő. Heidelbergben pl. az 1558. évi statutum szerint az öt rendes lectura mellett egy rendszeres contubernium volt.(24)

A filozófia tanítását az orvoskaron jól tükrözi az ingolstadti egyetem 16. századi *modus docendi et discendi*, már a bevezető részben előírja a galénoszi "quod medicus optimus etiam sit philosophus" előadását.(25)

A doktori grádushoz szükséges vizsgák tárgyalásánál ismét szó esik a filozófiáról.(26)

Az oktatás rendszerét a tudományok aktuális felosztása határozta meg. Arisztotelész eddig lappangó írásainak ismertté válása a tudományok felosztásában és így az egyetemi előadásokban is új rendszert hozott. Az eddigi platóni beosztást, mely a filozófiát logikára (dialektika), etikára és fizikára bontatta, fokozatosan, némi küzdelem árán, Arisztotelész "új" felosztása váltotta fel: *theorica* (fizika, matematika, metafizika) *practica* (etika, ökonómia, politika) *philosophia*, *poetica*. Ez a változás a skolasztikus *disputa* kimeríthetetlen forrása volt. A Platón és Arisztotelész közötti "ellentét" mint a "rég" és az "új", sőt a trivium és quadrivium közötti ellentét lett a vita tárgya. Hugo de St. Victor (1096-1141) *Didascalionja* ezt az ellentétet

igyekszik feloldani, már csak azért is, hogy következményei ne veszélyeztessék a teológiát. Rendszerében a mindent összefoglaló s az isteni és emberi "dolgok" végső okait és jelenségeit tárgyaló filozófiai felosztása: A) Theoretica, ebben teológia, mathesis, quadrivium a hozzátartozó diszciplínákkal (arithmetika, geometria, musica, astronomia, astrologia); B) Practica, benne etika, ökonómia, politika; C) Mechanica, ide sorolta többek között a medicinát, a mezőgazdaságot; D) Logica, ide tartozik a retorika, dialektika, sőt a szofisztika. Mint függeléket tárgyalja külön (appendentia artium) a poetikát, históriát és az "újmódi filozófiát". Mint látható a trivium és a quadrivium nála egybemosódik. Dominicus Gundissalinus, a toledói fordítócsoport nevezetes képviselője (1200 előtt) a De divisione philosophiae-ban a felosztást kifejezetten Arisztotelész és az őt közvetítő arabok szellemében írja: A) Scientia eloquentiae (mint propedeutikus tudományok: grammatica, poetica, retorica); B) Logika (scientia media inter scientias eloquentiae et sapientiae); C) Scientia sapientiae (a szoros értelemben vett filozófia), ez két részre oszlik: philosophia theoreticára és philosophia practicára.

A humanistákat, a humanista orvosokat erősen foglalkoztatta a tudományok felosztásának és tanításának kérdése. A septem artes liberalesről szóló több későközépkori és humanizmuskori írás közül Konrad Bitschin 1433 és 1479 között írott könyvét külön kell itt említenem, - mert a disciplinae liberales felsorolásában (Lib. IV. 58-64) az ismert artes tárgyak közé sorolja a medicinát és ami az oktatást illetően még fontosabb az orvosi előképzettség nélkülözhetetlen tárgyának tartja a természetfilozófiát.(27) Úgy gondolom, hogy a medicina idesorolása az ars fakultáson Hugo de St. Victorra vezethető vissza. Azokat az élettani, lélektani, makrobiotikai ismereteket tartalmazza, melyeket a kor minden művelt, egyetemi stúdiumot végzett embertől elvárt. Később az uomo universale egyetemes tudásához tartozott.

A humanizmus korában az artes curriculum már az előző században is változó tartalma tovább bővült. Az igen jól ismert orvos-humanista Hartmann Schedel (1440-1514) gazdag könyvtárának jegyzéke, amely a tantervek sorrendjében készült, jól mutatja ezt. Precízen összeállított és fejezetcímekkel ellátott katalógusának egyik legterjedelmesebb kapitulusa az "In arte humanitatis libri" címet viseli. (Poetae et oratores, Historici graeci. Latini veteres, Cosmographia et Cosmologia, Modernes Historici, Tullii (t. i. opera, igazi humanista módon említve Cicero nevét).(28) Itt tehát a studia humanitatis tárgyai önálló arsként jelennek meg.(29)

A reformáció a német egyetemek ars fakultásain a tartalmi változások mellett, bizonyos formai átalakulást is hozott. Melancthon híres wittenbergi egyetemi megnyitó beszédében, De corrigendis adolescentium studiis (1518), a trivium és quadrivium beosztását ugyan még megtartja, de a kilenc múzsa hasonlatával élve a történelmet nyolcadik, a poesist kilencedik arsként csatolja az eddigi tárgyakhoz, lehetőleg külön tanszékkal. (De artibus liberalibus, 1517.)

Az ars fakultás tanárai a 15. században nem kis részben olyan magistri artium voltak, akik egyidejűleg valamelyik magasabb fakultáson végezték tanulmányaikat, köztük sok volt az orvos. A 16. században már ennek a karnak is voltak állandó tanszékei, állandó rendes tanárokkal (ordinarii). Számuk megnövekedett. A legtöbb egyetemen az artesnek több ordináriusa volt, mint a magasabb fakultásoknak, az előadott tárgyak számának megfelelően.(30)

A tanszékek önállóbbá válását az előadások egyre eredetibb hangvétele kíséri. Erősen eltérően a skolasztikától már saját kézirat alapján is praelegálnak: *ex plagulis suis*.

A 16. század német egyetemein az Arisztotelész-előadások már nem a régebben előírt, sőt nem is csak az új humanista kommentátorokra és a quaestio-irodalomra támaszkodnak, hanem a rendes tanárok, ritkábban az előadó magisterek saját neoskolasztikus compendiumaira: *libellis propriis suis*.

Az ars fakultás felsőbb évfolyamainak a tudományok s a további tanulmányok szempontjából talán legfontosabb tárgya a logika, ami a középkor minden magasabb stúdiumának alapja. A 12. századtól kezdve, amióta Arisztotelész logikai korpusza, fizikai, metafizikai, etikai etc. munkái latin nyelven hozzáférhetőek lettek, integráns része az orvosi curriculumnak is.(31)

Ismeretes II. Frigyes császár 1241-ben kelt, az orvosi tanulmányokat szabályozó rendelete, mely a salernói egyetemen hároméves logikai kurzust ír elő az öt évig tartó, tulajdonképpeni orvosi curriculumot megelőzően.(32) Ez ebben az esetben nem kizárólag logikát jelentett, hanem a *septem artes liberales* egészét a logikával.

A logika tanulmányozása "összefonódott" az orvostudománnyal.(33) Ez a szoros kapcsolat évszázadokon át tartott. Eredete Galénoszig nyúlik vissza. Galénosz, majd később Avicenna pedig egyaránt tekinthetők orvosnak és filozófusnak. Bár Galénosznak sok filozófiai műve veszett el, elegendő maradt ahhoz, hogy filozófiája jól megismerhető legyen.(34)

A középkor orvosának ítéletében, akár filozófus, akár nem, a medicina mindig a filozófiával együtt jelenik meg. Hogy az arab orvosok mennyire összetartozónak tartották a filozófiát és a medicinát, az kitűnik Constantinus Africanusnak a Pantechnéhez írott előszavából is: "*Sed ut oporteat medicum rationalem rerum naturalium et non naturalium, necnon moralium tractorem esse, constat quia in omnes incidit, diversis cogitationibus omnibus subiici.*"(35)

Avicenna azt írja az orvos feladatáról, ill. képzettségéről, a medicina feladata és felosztásának definíciója kapcsán, hogy az orvos tudásának alapja a természetfilozófia, anélkül azonban, fűzi hozzá, hogy maga meddő spekulációba merülne.(36) A későközépkor, s továbbhatóan még a kora reneszánsz orvosi szemléletének alakításában Avicenna és Galénosz logikai munkái mellett Petrus Hispanus logikai írásai, legfőképpen a *Summulae logicales* töltenek be jelentős szerepet. Petrus Hispanus műve évszázadokon át kanonizált egyetemi tankönyv, melyet Melanchton is felhasznált.(37)

Galénosz nemcsak nagy jelentőségű logikai műveket írt, de egyes orvosi munkáit is felhasználta, hogy azokban logikai gondolatmenetét kifejtse és magyarázza.(38) Logikai fejtegetéseiben leginkább az Eiszagógé dialektikében, a hipotetikus szillogizmusok kapcsán számos példát élettani funkciókból merít. Így a diszfunkciók kondicionálássá alakítását a táplálék továbbjuttatásával és a gyomorműködéssel illusztrálja etc.

Az artes stúdiumokban előadott logika a későbbi századokban beépült az orvosi curriculum egyes tárgyaiba. A bolognai egyetem 1432-ből származó statutumaiban "*philosophiae ac medicinae scholarium Bononiensis gymnasii statuta*" a studiosi medicinae számára előadott,

vizsgaköteles tárgyak között találjuk, mint a kor többi egyetemén is.(39)

A humanisták történeti és nyelvi kritikája révén eredeti formájában visszaállított Galénosz növekvő tekintélye a teoretikus medicina filozófiai-stúdiumainak is új lendületet adott. Számos írása tükrözi a medicina és filozófia szoros kapcsolatát. Filozófiai tanulmányait autobiográfiai írásaiban is említi.(40) A prognózisról szóló írás, nem a cím alapján várható értekezés a prognózis metodikájáról; hanem kellemetlenkedő kollégáit lefegyverezni szándékozó, olvasmányos irodalmi mű. A diatribé, a dialógus és az önéletrajz rétori erővel komponált írása. Galénosz számára a természetfilozófiai fiziológia és a metodikus filozófia volt a kiindulási alap a medicinához, mint tudományhoz. A medicinától függetlenül is foglalkozott a filozófiával, beleértve az etikát.(41) Különösen jelentősek logikai munkái, amilyen pl. az Institutio logicae.(42) Az orvosnak, írja Galénosz, ismernie kell az általános okokat, ezért az orvos nem nélkülözheti a logikai képzettséget. Visszatér racionálisabb megfogalmazásban is a hippokratészi gondolathoz: a jó orvosnak filozófusnak kell lennie: "Quod optimus medicus sit quoque philosophus."(43) Ez az a gondolat, mely Hippokratészt követően évszázadokra határozta meg a két diszciplína viszonyát.

Galénosz követői voltak azok az arab és szír orvosok, akik szükségét érezték, hogy az orvostudományon kívül a filozófiában s különösen a logikában is járatosak legyenek. A Kelet legjelentősebb koraközépkori orvosi iskolája Gundishapur egyben a filozófiai-logikai tanulmányok központja is. Nagyrészt ennek köszönhető, hogy az arisztotelészi logika nemcsak megőrizte állásait, de az egész birodalomban, még Andalúziában is elterjedt.(44) Avicenna átvette Galénosz tanát. A kijelentéslogika területén elsőként kanonizált téziseit bedolgozta kommentárjaiba. De nemcsak Galénosz logikai műveit dolgozta fel, kora egész logikai tradícióját foglalta össze, gondolta tovább. Alapja Arisztotelész Organonja és Porphüriosz Eiszagogéja. Tartalmazza továbbá - a kor szokásának megfelelően - Arisztotelész Rétorikáját és Politikáját is.(45) Avicenna sok logikai kérdésben követi Galénoszt az Eiszagogé dialektiké alapján. Leginkább a kijelentéslogika az, ahol rá támaszkodik.

A 16. században az ars fakultáson megjelenik a humanista logika, amit elsősorban Valla, Agricola, Nizzolini, Ramus képviselnek. Az ars fakultáson, de a magasabb fakultásokon is obligát tárgy lett a dialektika. A protestáns német egyetemeken dialektika néven egy olyan diszciplínát adtak elő, melyet Melanchthon a logikából és ismeretelméletből állított össze. Ez a két részből álló diszciplína (pars inventrix és iudicatrix) a kutatáshoz oly fontos invenciót hangsúlyozta. Ebben Melanchthon Agricolát követte, aki Franciaországban Ramust a dialektika hasonló felfogására készítette. A dialektika ilyen "humanisztikus" tárgyalása ultima analysi Platónra vezethető vissza, akinek tanai itt ötvöződnek Arisztotelész formális logikájának egyes részeivel. Az ars és a magasabb fakultásokon egyaránt része a curriculumnak.(46) Az egyetemeken a dialektika ilyen formában való előadása nem mindig volt egyértelmű, mert gyakran azok a tanárok is használták a dialektika elnevezést, akik mint pl. az orvosfilozófus Schegk, vagy a 17. században Dannhauer valójában tiszta arisztotelészi logikát adtak elő, és éppen arra voltak büszkék, hogy az arisztotelészi logikát "megtisztították", ill. az új, tiszta logikai szöveget adták tovább.(47)

Megint csak az orvosi stúdiumot tekintve, azt kell gondolnom, hogy a logika és az ismeretelmélet ilyenén összekapcsolása teoretikus-praktikus összefüggések vonatkozásában az

orvoskaron előnyös volt. Jelentősége a tudományok haladását illetően sem csekély. A humanista dialektika pars inventrix azokat az argumentumokat kereste meg, melyeknek megítélése a második rész, a pars iudicatrix feladata volt. Elvezetett a mondatok, végül a dolgok feletti ítélethez. Ezzel a humanista dialektika olyan tudománnyá vált, mely a többi tudomány, így az elméleti medicina számára is előkészítette az utat.(48) A dialektika eme formájának a térhódítása az egyetemeken nem tudta teljesen megakadályozni a logika egy részének, a metódustannak fenyegető visszafejlődését a 16. században, éppen az egyetemeken. Hogy ez végülis nem következett be teljesen és véglegesen, az a 16. század egyik legjelentősebb - később tárgyalandó - filozófusának, Zabarellának és nem utolsósorban éppen Galénosz tekintélyének köszönhető.(49) Galénosz tíz három metódust tart elégségesnek (ill. szükségesnek) valamennyi tudomány és művészet számára: az analitikus, a szintetikus és a definitív módszerét, de a szintetikus és analitikus eljárás szükségességét nyomatékosan hangsúlyozva, azt részleteiben is ki fejte, magát a metódikát megerősítette.(50)

A humanista logika, ill. dialektika igen nagy befolyású tanára Petrus Ramus,(51) akinek Európa csaknem minden egyetemén voltak tanítványai. Köztük feltűnően sok az orvos, legtöbb követői, néhányan később ellenfelei. Tanai nagy hatással voltak az orvosi stúdiumokra. A kálvinista Ramus a párizsi egyetem ars tantervét reformálja 1650-ben tartott és publikált beszédében: Pro philosophia Parisiensis Academiae disciplina. Ez néhány év múlva német egyetemeken is ismertté vált. Hatása csaknem nagyobb itt, mint a francia egyetemeken.(52) Párizsban Ramus tantervét a katolizált IV. Henrik ún. reformja szorítja háttérbe, ami másfél évszázadra meghatározza a tanulmányi rendet. A személyét, logikai tanait s főleg filozófiai irányzatának hovatartozását illető heves viták és a nézetkülönbségek ellenére nem kétséges, hogy Ramus a maga módján Arisztotelész követője akkor is, ha nemegyszer támadja őt. Még az sem szól ez ellen, hogy a fogalmi szillogizmus helyébe a "dolgokkal" való érintkezést, a logika helyébe a retorikát kívánta tenni, amiben Lorenzo Valla tekinthető elődjének. Nem hiányzik az elismerés, a dicséret, sőt kifejezetten védi is a Stagiritát, ahol ezt szükségesnek látja. Mint Melanchthon, Ramus is egy tiszta, helyesen értelmezett és magyarázott Arisztotelészért szállt síkra. Kortársa, Beurhusen joggal írja róla: "etiam vere Aristotelicus, qui maxime ex Aristotele deducens, omnia praecepta cum Aristotele legibus congruentia retineat."(53) A Ramus féle logikai felosztás nagy didaktikai előnye a világosabb, a még nem képzett hallgatók számára is érthető tagolás. Valószínűleg ez is egyik magyarázata a német egyetemek orvosi karain is kedvelt ún. Philippo-Ramismusnak. Ramus ugyanazt a célt tűzte maga elé tanárként is, mint Melanchthon. Éppen egy nagyhírű német orvos, Libavius ír róla elismeréssel tanainak elemzése kapcsán.(54) Ramus legtöbb követője, ill. tanítványa német egyetemeken tanít. Alig találni egyetemet, mely ebben a korszakban valami módon ne lett volna kontaktusban a ramismussal. Ami a ramismusból hiányzott, az az önálló metafizika, amit Ramus a logikával azonosként kezelt. Tulajdonképpen ebben is kora gyermeke. Tudjuk, hogy a humanizmusnak, a legtöbb humanistának ez iránt nem volt érzéke. A metafizikát nem önálló tudományként kezelték s mindaddig, míg a "megújított Arisztotelész" nem vette át ismét domináló szerepét.

forrás és folytatás: <http://mek.oszk.hu/01300/01322/>